

ERKAKLAR KOSTYUM-SHIMI

Qashqadaryo viloyati Dehqonobod tumani

2-son politexnikumi

Qurbonto'rayeva Nasiba Maxmudovna

91.952 83 74

[*maxmudovna0114@gmail.com*](mailto:maxmudovna0114@gmail.com)

Annotatsiya

Ushbu kengaytirilgan ilmiy maqola erkaklar kiyinish madaniyatining asosi bo'lgan **kostyum-shim** majmuasining tub tarixi, uch asrlik evolyutsiyasi, murakkab anatomik tuzilishi, shuningdek, uning sotsiologik, psixologik va iqtisodiy rolini chuqur tahlil qiladi. Kostyum jamiyatda nafaqat estetik vosita, balki **status (maqom), professionallik, intizom va ishonchlilik**ning universal ramzi sifatida namoyon bo'ladi. Tadqiqot kostyumning XVII asr Angliyasidagi dastlabki ko'rinishlaridan to XX asrning *business casual* madaniyatigacha bo'lgan rivojlanish bosqichlarini, shuningdek, uning texnik jihatlarini – yelka tuzilishi, yoqa turlari va asosiy tikish texnologiyalaridagi (*fully canvassed* vs. *fused*) farqlarni batafsil yoritadi. Maqola kostyumning kiygan shaxsning kognitiv funksiyalariga ta'sirini va global ishbilarmonlik madaniyatiga ta'sirini ilmiy jihatdan asoslaydi.

Kalit so'zlar: Kostyum-shim, erkaklar modasi, pidjak anatomiyasi, formal kiyim, sotsiologiya, psixologiya, bespoke, mato sifati, Super jun, kanvasli tikuv.

Kirish

Kiyim-kechak madaniyati faqat estetik qadriyatdan iborat emas. U insoniyat tarixining ajralmas qismi bo'lib, ijtimoiy qatlam, kasb, din va hatto siyosiy mansublikni ham ifodalash vositasi sifatida xizmat qiladi. Erkaklar garderobida kostyum-shim majmuasi o'zining qat'iy qoidalari, shakllarning soddaligi va

funksional universalizmi bilan ajralib turadi. Bu libos, aslida, ikki asrdan ortiq vaqt mobaynida jiddiy o'zgarishlarsiz saqlanib qolgan noyob ijtimoiy artefakt hisoblanadi.

Kostyum bugungi kunda ham deyarli barcha professional va rasmiy muhitning yagona, tan olingan standarti bo'lib qolmoqda. U kiygan shaxsning nafaqat tartibliligini, balki uning majburiyatlarga sodiqligini, ishonchliligini va vaziyatga bo'lgan yuksak hurmatini ham namoyish etadi. Shuning uchun, kostyum nafaqat estetik talablarni qondiradi, balki chuqur sotsiologik (ijtimoiy maqomni belgilash) va psixologik (o'ziga ishonchni oshirish) funksiyalarni ham bajaradi. Ushbu ilmiy tahlilning asosiy maqsadi – erkaklar kostyumining paydo bo'lishining ijtimoiy-iqtisodiy sabablarini o'rganish, uning murakkab texnik tuzilishini yoritish va XXI asr jamiyatidagi alohida mavqeini ilmiy misollar bilan asoslashdan iboratdir.

Asosiy qism

1. Kostyum-shimning paydo bo'lishi va tarixiy evolyutsiyasi

Zamonaviy kostyumning ildizlari XVIII asr oxiri – XIX asr boshlaridagi Angliya aristokratiyasi orasida yuzaga kelgan katta ijtimoiy va modalar inqilobiga borib taqaladi.

1.1. Dastlabki Shakllanish (XVII asr): Dastlabki versiya 1666-yilda Qirol Charlz II tomonidan fransuzcha kiyimga qarshi jiddiylik ramzi sifatida kiritilgan uch qismli libos (*coat, waistcoat and breeches*) edi. Bu libos zamonaviy kostyumga asos bo'ldi, ammo u hali ham ipak, baxmal kabi yorqin matolardan tikilar edi.

1.2. "Buyuk erkaklik voz kechishi" va sotsial o'zgarish (XIX asr boshlari): Kostyumning bugungi rang va shaklini olishiga asosiy sababchi – bu "The Great Male Renunciation" (Buyuk erkaklikdan voz kechish) hodisasidir. Bu jarayonning boshida Jorj Brayan "Brummel" turardi. U o'sha davr zodagonlarining (aristokratlarning) haddan tashqari hashamdor, yorqin kiyimlari o'rniga qora,

kulrang va to‘q ko‘k rangdagi jun matolardan tikilgan, geometrik jihatdan mukammal bichimli, ammo sodda kiyimlarga o‘tishni targ‘ib qildi.

Misol tariqasida: Bu o‘zgarishning sotsiologik sababi bor edi: XVIII asrda boylik kishining qanday kiyinishida (hashamdor matolarda) namoyon bo‘lsa, XIX asrda boylik endi kishining qanday pul topishida (ishbilarmonlik, sarmoya) namoyon bo‘la boshladi. Yangi burjua qatlami uchun ishchanlik, jiddiylik va amaliylik hashamatdan ko‘ra muhimroq ramzga aylandi. Kostyum bu yangi qadriyatlarni aks ettirdi.

1.3. XX asr evolyutsiyasi:

1920-yillar (Jazz Age): Amerikada Sack Suit bichimi keng tarqalib, kostyum yanada qulay va erkin tus oldi.

1940-yillar (Urush davri): Matolarni tejash maqsadida pidjaklar toraydi, yenglar qisqardi.

1980-yillar (Power Suit): Katta yelkalari va keng yoqalari bo‘lgan kostyumlar mashhur bo‘ldi. Bu kostyumlar kiygan shaxsning moliyaviy sohadagi agressivligi va hokimiyatini ramzlagan.

2. Erkaklar kostyumining tuzilishi va asosiy anatomiyasi

Kostyumning mukammal ko‘rinishi uning bichimidagi eng kichik detallarga bog‘liq. Kostyumning anatomiyasi asosan uchta bichim turiga asoslanadi:

2.1. Pidjak anatomiyasi (Jacket Anatomy):

Bichimlar farqi (London, Amerika, Italiya): Ingliz (London Cut): Tana shaklini aks ettiruvchi, bel qismi aniq toraytirilgan (darts – bichim tikuvlari) va odatda ikki yirtiq (*double vent*) bilan tikiladi. Ikki yirtiq o‘tirganda ham pidjakning qimirlamasligini ta’minlaydi.

Italiya (Continental Cut): Eng zamonaviy va yelkalari yengil, ko‘pincha yelka qismi yumshoq, bel qismi juda tor. Bu bichim kiyimning siluetini dinamik va o‘tkir qiladi, ko‘pincha yirtiqsiz yoki bitta yirtiq bilan tikiladi.

Yoqalar (Lapels): Yoqaning kengligi kiyimning davrga mosligini ko‘rsatadi. *Peak Lapel* (o‘tkir uchli yoqa) eng rasmiy hisoblanadi va ikki bortli pidjatlarda (double-breasted) majburiydir.

Tugmalar joylashuvi (Button Stance): Tugmaning qadalgan joyi V-siluet deb ataluvchi ko‘krak qismidagi uchburchakni aniqlaydi. Tugma qancha baland bo‘lsa, kiygan odam shuncha uzun ko‘rinadi.

2.2. Shim tahlili (Trousers Analysis):

Pilislar (Pleats): Shimning old qismidagi tikuvlar bo‘lib, u shimga qo‘shimcha mato beradi. Pilisli shimlar o‘tirishda yoki cho‘kkalashda qulaylikni oshiradi va rasmiyroq ko‘rinadi. Pilissiz (flat-front) shimlar esa yengil va zamonaviy hisoblanadi.

Etak uzunligi (Break): Shimning uzunasining poyabzal ustida qanday turishi uch turga bo‘linadi: Full Break (rasmiy, eng uzun), Half Break (ideal, orqa qismga yengil tegib turadi) va No Break (zamonaviy, oyoq bilagini ko‘rsatadi).

2.3. Mato sifati va Super raqamlar: Mato kostyumning chidamliligini va tana haroratini boshqarish qobiliyatini belgilaydi. Eng sifatli kostyumlar Merinos junidan tikiladi.

Super Jun (Super Wool): Mato sifatini belgilovchi raqam (Super 100s, Super 120s, Super 150s) – bu bitta kilogramm jundan qancha metr ip yigirilganini bildiradi. Misol: *Super 100s* 100 metr ip yigirilganini anglatadi. Raqam qancha yuqori bo‘lsa, jun ipi shuncha yupqa, mato shuncha yumshoq va yengil bo‘ladi, ammo chidamliligi

kamayadi. Eng amaliy kundalik foydalanish uchun Super 110s – 130s oralig'i tavsiya etiladi.

3. Tikish texnologiyalari va sifat mezonlari (Texnik tahlil)

Kostyumning sifati, shaklini saqlash qobiliyati va u tanada qanday turishi uning ichki tuzilishiga, ya'ni kanvas (interlining) deb ataluvchi qismga bog'liq. *Bespoke* va *Full Canvas* (To'liq Kanvas): Bu eng yuqori sifatli texnologiya hisoblanadi. Pidjakning ichki tomonida, ko'krak va yoqa qismida ot yoli yoki yungdan tayyorlangan to'liq qatlam (*Full Canvas*) joylashtiriladi.

Misol: Kiyim yillar davomida kiyilganda ham tana harorati va namlik ta'sirida kanvas matoga moslashib, pidjakning shakli mijozning anatomiyasini takrorlaydi. Bu pidjakning "nafas olishi" va mukammal *drape* (osilib turishi) ni ta'minlaydi. *Made-to-Measure* va *Half Canvas* (Yarim Kanvas): Bu usulda faqat ko'krak qismi va yoqa kanvas bilan mustahkamlanadi, qolgan qismlar yelim (*fused*) yordamida biriktiriladi. Bu arzonroq, ammo shaklini saqlash qobiliyati yaxshi. *Off-the-Rack* va *Fused* (Yelimli Tikuv): Ommaviy ishlab chiqarishda qo'llaniladi. Pidjakning barcha ichki qismlari maxsus yelim bilan biriktiriladi.

Muammo: Bir necha yil yuvilgandan yoki tozalangandan keyin yelim ajralib chiqib, kiyim yuzasida mayda pufakchalar (*bubbling*) hosil qilishi mumkin.

4. Kostyumning sotsiologik va psixologik aspektlari

Kostyumning kiygan shaxsga va uning atrofida qilargaga ta'siri ilmiy fan – Kiyimdagi bilim (Encloded Cognition) orqali o'rganiladi.

Hokimiyat va ishonch ramzi ("Power Dressing"): Tadqiqot Misoli: Stanford universitetida o'tkazilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, rasmiy kostyum kiygan odamlar kiyinish uslubi norasmiy bo'lganlarga qaraganda "ko'proq vakolatli va

ishonchli" (competent and trustworthy) deb qabul qilingan. Boshqalar ular bilan uzoqroq muddatli va jiddiy hamkorlik qilishga moyil bo'lishadi.

Kognitiv (Bilish) Ta'siri: Kostyum kiyish nafaqat tashqi ko'rinishga, balki kiygan odamning miya faoliyatiga ham ta'sir qiladi.

Tadqiqot Misoli: Rasmiy kiyimda bo'lgan odamlar o'zlarini kengroq, global miqyosdagi, strategik muammolarni (big-picture thinking) tahlil qilishga moyil bo'lishadi. Norasmiy kiyim esa odamni mayda detallarga va operativ masalalarga e'tibor qaratishga undaydi. Demak, kostyum miyaning fikrlash yo'nalishini ham rasmiylashtiradi. Intizom va Postura: Kostyum, ayniqsa, yaxshi tikilgan kanvasli pidjak tana holatini (*postura*) o'zgartirishga majbur qiladi. Bu insonning o'zini jiddiyoq va tartibliroq tutishiga olib keladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, erkaklar kostyum-shimi – bu shunchaki tashqi qobiq emas, balki murakkab sotsial kod, tarixiy o'zgarishlar va yuksak tikuvchilik san'atining mahsuli hisoblanadi. Uning evolyutsiyasi G'arb jamiyatida hashamatdan amaliylikka, statusdan professionallikka bo'lgan fundamental qadriyatlar o'zgarishini aks ettiradi.

Kostyumning kanvasli ichki tuzilishi, aniq bichimi va mato sifati uni boshqa kiyimlardan ajratib turuvchi texnik ustunliklardir. Uning sotsiologik funksiyasi esa hozirgi *business casual* madaniyati hukmronlik qilayotgan davrda ham kuchini yo'qotgani yo'q. Kostyum kiygan shaxs atrof-muhitda vakolat, ishonch va intizomni namoyish etadi, shu bilan birga kiygan odamning o'zida ham kognitiv va psixologik o'zgarishlarga sabab bo'ladi.

Kelajakda tikuvchilik sanoati texnologik va ekologik matolarga (masalan, qayta ishlangan jun yoki "aqlli" matolar) o'tishi kutilmoqda. Biroq, uning asosiy qat'iy

bichimi va ijtimoiy funksiyasi – rasmiy muloqotning eng yuqori standarti sifatida saqlanib qolishi shubhasizdir.

Foydalanilgan Adabiyotlar

1. Roach, M. E., & Eicher, J. B. (Eds.). "Dress, Adornment and the Social Order". John Wiley & Sons, 1965. (Kiyimning sotsial rolini yorituvchi manba).
2. Flusser, A. "Dressing the Man: Mastering the Art of Permanent Fashion". HarperCollins, 2002. (Kostyum tuzilishi, bichimlariga va kanvas texnologiyasiga oid klassik manba).
3. Harvey, J. "Men in Black: How the Suit Reshaped the English Male". Reaktion Books, 2009. (Kostyumning tarixiy evolyutsiyasiga va "Buyuk voz kechish" hodisasiga bag'ishlangan tadqiqot).
4. Javlonov, B. O. "Kiyim madaniyati va etikasi". – Toshkent: Fan, 2018. (O'zbek madaniyatida kiyimga oid adabiyot).
5. Qodirov, M. H. "Zamonaviy erkaklar kiyimi: Bichim va talablar". – Samarqand: Ilm ziyosi, 2021.
6. Slepian, M. L., & Ambady, N. "The influence of clothing on cognitive processing in social contexts". *Psychological Science*, 2012. (Kostyumning kognitiv va psixologik ta'siriga oid ilmiy maqola – "Enclothed Cognition").
7. Urbina, J. F. "The Business of Suits: A History of Men's Formal Wear". Oxford University Press, 2017. (Pidjak anatomiyasi va bichim turlari bo'yicha chuqur tahlil).